

İstanbul’da Bir Hususi Mektep Girişimi “Aşiyân Mektepleri”^{*}

“Aşiyân Schools” as a Private School Initiative in Istanbul

Ayhan DOĞAN^{**}
Sadık ÇETİN^{***}

Özet

1857’de Maarif Nezaretinin kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti’nde eğitim, merkezi bir yapı içerisinde şekillenmeye başlamıştır. Bu suretle eğitimde çağdaşlaşma hamlesine yeni bir ivme kazandırılmıştır. Bu süreçte ülkenin çoğu yerinde, yeni usulle eğitim verecek okullar inşa edilmiştir. İlk olarak 1873 sonrasında açılmaya başlayan Müslüman hususi mektepleri, batılı tarzda açılan okulların ihtiyaca cevap verememesi ve halkın batı tarzında eğitim veren kurumlara olan rağbetinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu araştırmanın amacı, müteşebbis bir kişilik ve eğitime gönül vermiş bir şahsiyet olarak temayüz etmiş Ahmet Cevdet Bey’in İstanbul’da açtığı ve zamanla taşraya da yaymak istediği Müslüman hususi mekteplerine bir örnek olan Aşiyân Mekteplerinin kuruluş amacı, okula öğrenci kabul şartları ve ders programını incelemektir. Araştırmada birincil kaynak olarak, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı’nda yapılan arşiv çalışması neticesinde elde edilen belgeler kullanılmıştır. Arşivin Maarif Fonunda yer alan söz konusu belgelerde Aşiyân Mekteplerinin açılmasının sebebi, uygulanacak dersler, okula kabul şartları vs. konusunda ayrıntılı bilgi yer almaktadır. Bu çerçevede gerçekleştirilen araştırma neticesinde Aşiyân Mektebinin ilk olarak 1919-1920 ders yılında İstanbul’da Fazlı Paşa’da kurulduğu, daha sonra Kadıköy’de ikinci şubesini açtığı anlaşılmıştır. Aşiyân mektebi başlangıçta iptidai ve tali sınıfları bünyesinde barındıran bir idadi mektebi olarak kurulmuştur. Aşiyân mekteplerinde, Galatasaray Sultanisi ders programları uygulanmış ve bazı derslerde Fransızca eğitim verilmiştir. Bir süre aktif olarak faaliyet gösteren Aşiyân mektepleri, İstanbul’daki birçok hususi okul gibi açıldığı dönemin zorlu ekonomik şartlarına dayanamayarak kapatılmak zorunda kalmıştır.

Anahtar kelimeler: Aşiyân Mektepleri, Ahmet Cevdet Bey, Kadıköy, Türk Eğitim Tarihi.

Abstract

Education was attempted to be shaped in a central structure in the Ottoman Empire with the establishment of the Ministry of Education in 1857. In this way, a new impetus was gained in the modernization movement in education. In most parts of the country, some schools which would provide education in a new way were built in this process. First of all, Muslim private schools opened after 1873 emerged because the schools established in the western style could not meet the need and there was a public interest in the schools of the western style. The purpose of this research was to examine the establishment purpose, student admission criteria and the curricula of Aşiyân Schools which were an example for Muslim private schools that Ahmet Cevdet Bey, an entrepreneur devoted himself to education, opened in Istanbul and aimed at diffusing them across the country over time. Primary data in the research comprised the documents obtained from the archive study conducted at Republic of Turkey Prime Ministry General Directorate of State Archives Department of Ottoman Archives. There is comprehensive information about the reason behind the establishment of Aşiyân Schools, the courses provided, admission criteria etc. in the documents accessed in archives of the Education Fund. The review of the archives revealed that Aşiyân Schools were firstly opened in the academic year of 1919-1920 in Fazlı Paşa, and then the second branch of the schools was opened in Kadıköy. Aşiyân Schools were initially opened as high schools containing within themselves primary and middle classes. The curricula of the Galatasaray Imperial High School were used, and some courses were offered in French. Aşiyân Schools functioned for some time; however, they were closed due to harsh economic conditions of the period like many other private schools in Istanbul.

Key words: Aşiyân Schools, Ahmet Cevdet Bey, Kadıköy, History of Turkish Education.

Giriş

Osmanlı Devleti’nde dini özgürlüklere paralel olarak cemaatlerin eğitim faaliyetlerine de izin verilmiştir. Özellikle, İstanbul’un fethi sonrasında Fatih Sultan Mehmet’in vermiş olduğu fermanlarla dini özgürlüklerini yaşayan gayr-i müslim ahali mabetlerinin hemen

* Bu çalışma Uluslararası I. Al-Farabi Sosyal Bilimler Kongresi’nde (11-14 Mayıs 2017 Gaziantep) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ayhandogan@gantep.edu.tr

*** Doktora öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, sdkctn2@gmail.com

yanında açmış oldukları okullarla kendi cemaatlerinin eğitimini üstlenmişlerdir. Müslim ahali ise camilerin yanında açtıkları mekteplerle eğitim faaliyetlerini devam ettirmişlerdir (Güçtekin, 2013, s.12). Zaman içinde gayr-i müslim ahalinin dini eğilimlerine ek olarak milliyetçilik düşüncesinin de etkisiyle gayr-i müslimlerin eğitim alanındaki faaliyetleri hız kazanmıştır (Güçtekin, 2013, s.12). Tanzimat döneminde gayr-i müslimler kendilerine tanınan ayrıcalıkları kullanmak suretiyle çok sayıda okul açmışlardır (Akyüz, 2007, s.174). Türk olsun veya olmasın Osmanlı tebaasının ve yabancıların özel okul açmaları konusu 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 129. ve 130. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu maddelere göre özel okul açılabilmesi için öğretmenlerinin Maarif Nezareti veya mahalli idarenin verdiği şehadetnâmelerinin bulunması, okullarda devlet politikasına uygun eğitim verilmesi ve okulların resmi izinli olması gerekmektedir. Ayrıca okullarda eğitim gören çocukların dövülmesi yasaklanmıştı (Akyüz, 2007, s.173).

XIX. Yüzyılın ortalarında eğitimin öneminin iyiden iyiye anlaşılmasıyla her cemaat ve millet okullarını geliştirmeye çalışmıştır (Kurt, 2012, s.108). Azınlık okullarının yanında yabancılara ait birçok okulun da bu dönemde açıldığı görülmektedir. Örneğin sadece İstanbul'da bulunan Amerikan Protestan okulları 1845'te 7 iken 1855'de 38'e, 1875'te 244'e yükselmiştir. Bu sayının 1900 yılında 425'e çıktığı görülmektedir. Bu okullarda 23040 öğrenci eğitim almaktadır. Aynı şekilde azınlık okulları da bu süreçte artış göstermiştir (Güçtekin, 2013, s.13). Yapılan yasal düzenlemelerin yanında, eğitimde modernleşmeyi gerçekleştirmek amacıyla devlet tarafından çeşitli seviyelerde okullar açılmıştır. Tanzimat ve II. Abdülhamit zamanlarında okulların sayısı artmakla birlikte istenen kalite yakalanamamıştır. Bu nedenle başta İstanbul'da olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde müslim hususi mektepleri açılmaya başlamıştır (Kurt, 2012, s.110). Bu okullar zengin müslümanların oturduğu yerlerde yirmi otuz odalı konaklar kiralanmak suretiyle faaliyete başlamışlardır. Söz konusu Mektepler çoğu kere bir kişinin girişimiyle vücuda getirilmiş teşebbüsler olmaktan uzaktı. Mektebin kimi ortakları parasal destek verirken, kimi ilmi ehliyeti ile diğeri ise okulun herhangi bir memuriyeti ile ilgilenmek suretiyle katkı sağlamaktaydı (Ergin, 1977, s.937).

1873'te Darüşşafaka'nın açılmasına kadar müslim hususi bir mektebin varlığına rastlanmamaktadır (Güçtekin, 2013, s.31). Bu durumun nedeni olarak müslim ahalinin para kazanma gayesiyle eğitim kurumları açma düşüncesini yadırgamaları gösterilmektedir (Akyüz, 2007, s.173). Ancak 1883-1903 arasında İstanbul'da birçok hususi mektep açılmıştır. (Ergin, 1977, s.940) Darüşşafaka'nın hususi mektepler arasında önemli bir mevki işgal etmesinin en önemli yanlarından biri bu tür teşebbüslere örnek teşkil etmesidir. (Ergin, 1977, s.947). Nitekim Darüşşafaka Muallimlerinden Hacı İbrahim Efendi, Darü'ttâlim'i, Mehmet Nadir Bey Numune-i Terakki Mektebi'ni, Hüseyin Avni Bey Mekteb-i Osmani'yi açmasının yanında Darüşşafakalılarının da Hadikatü'l-Maarif ve Rehber-i Marifet Mekteplerini açtıkları görülmektedir (Ergin, 1977, s.948).

Halkın eğitime rağbet gösterdiği bu dönemde devlet imkânları ile açılan okulların sayıca yetersizliğinin yanında verdiği eğitimin niteliği de halkın hususi mekteplere olan ilgisini artırmıştır. Böylece eğitim işinin sadece devletin görevi olmadığı fikri kuvvet kazanmaya başlamıştır (Güçtekin, 2013, s.32). Bu suretle kurulmaya başlayan müslim hususi mektepleri başkentte 1893'te 21'e, 1901 yılında 34'e yükselirken bu sayı 1908'de 49'a ulaşmıştır (Güçtekin, 2013, s.362). 1873-1908 yılları arasında İstanbul'da 66 müslim hususi mektep açılmıştır. Bunlardan 13'ü aynı dönem içinde kapanmıştır. 1908 yılından sonra 25 okul daha açılmıştır. (Güçtekin, 2013, s.364). Ancak söz konusu süreçte yaşanan savaşlar ve beraberinde getirdiği ekonomik sorunlar nedeniyle bunların birçoğu kapanmıştır. İşte bu okullardan biri de 1919-1920 ders yılında eğitime başlayan Aşiyân Mektepleridir.

Aşiyan Mektepleri

Açılma Sebepleri

Aşiyan Mektepleri 1919-1920 ders yılında merkez şubesi Belediye civarında Fazlı Paşa'da, daha sonra ikinci şubesi Kadıköy'de olmak üzere kurulmuştur (BOA.MF.HTF.9-82, s.25). Ahmet Cevdet Bey, Bestekâr Dilhayat Kalfa Sokağı ile Kazasker Sokak arasında kalan iki katlı ahşap evi okula çevirmek suretiyle Kadıköy şubesini açmıştır (Kütükçü, 2014, s.s.65-66). Aşiyan Mektepleri İstanbul'un işgal edildiği bir dönemde açılmıştır. Bu noktada Ahmet Cevdet Bey'in izahnâmede (Heyet-i teftişîye'den yazılan 5 Kanun-i sâni 337 tarihli yazıda Aşiyan Mektepleri hakkında bilgi veren kitapçık İzahnâme olarak tanımlanmaktadır. BOA.MF.HTF.9-82, s.25) ifade ettiği on bin liralık bir sermaye ile okulun açılması ve sermayesini yirmi bin liraya çıkararak kısa bir süre sonra ikinci şubesinin eğitime başlaması itibariyle dikkat çekici bir eğitim yatırımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu cümleden olmak üzere Ahmet Cevdet Bey'in bu teşebbüsünün sebepleri üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Acaba bu okullar sadece ticari bir kaygı ile mi açılmıştır? Yoksa bunun ötesinde çökmeye yüz tutmuş bir sistemde yeni bir tasavvurun gayreti midir? Herhalde bu sorunun cevabını yine Aşiyan Mektepleri izahnâmesinde bulmak mümkündür.

Bilindiği üzere XIX. Asır dünyada milliyetçilik fikrinin geliştiği bir dönem olmuştur. Bu fikrin etkisi Osmanlı Devleti'nde derinden hissedilmiştir. Ancak Ahmet Cevdet Bey milliyet fikrinin Türkler arasında yeterince değerlendirilemediği görüşündedir. Nitekim izahnâmede Osmanlı Devletindeki unsurların doğal bir milliyet hissiyle kendi milli iktisadi hareketini canlandırma gayreti içinde olduğunu ifade etmektedir. Ancak Türklerin bu konuda yeterince gayretli olmadığını belirtmektedir. Ahmet Cevdet Bey, bu durumun nedenini cehalette görmektedir. Ayrıca bu ifadeyi kullanırken "*kemal-i hicab* " duyduğunu belirtmektedir (BOA.MF.HTF.9-82, s.4).

1914-1918 arasında devam eden I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalmıştır. Mütareke sonrasında Anadolu'nun birçok yerinde işgaller başlamış ve 13 Kasım 1918'de devletin başkenti İstanbul itilaf devletleri tarafından işgal edilmiştir. Bu durum İstanbul ahali için alışık olunmadık bir durumdur. Ne gariptir ki Ahmet Cevdet Bey bu durumun bile ahalinin cehlini ortadan kaldırmak için bir etkisinin olmadığını belirtmektedir. İzahnâmede "*Mütarekeden beri her gün bizim için kıymetli iken zamanlarımızı boş geçiren, her unsur azami faaliyette bulunurken bizi asgari miktarda çalışdırmayan yine cehlimizdir. Evet, her sebebi kendimizde yalnız kendi cehlimizde aramalıyız. Bunda ne dostların, ne de düşmanların kabahati yok!*" (BOA.MF.HTF.9-82, s.4) şeklinde ifade etmektedir. Ahmet Cevdet Bey'in bu görüşleri günümüzde de sosyal ve siyasi sorunları ifade ederken genel bir kabul olan sorunların kaynağını dış güçlerde arama alışkanlığının ötesinde sorunlara ne derece gerçekçi bir gözle bakılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Ahmet Cevdet Bey'e göre cehalet en önemli sorundur. Türk milleti, kalbinde vatan muhabbeti ile dolu bir millet olmasına rağmen yine memleket işlerinde halkı lakayt bırakan temel unsur cehalettir. Kalkınmak için ihtiyaç duyulan her şey mevcut iken geri kalmamıza neden olan esas unsurun yine cehalet olduğunu ifade etmektedir. O, bu durumu veciz bir ifade ile dile getirmektedir. "*el-hasıl cehlimiz yüzündendir ki çeşme başında susuz ve büyük bir konak içinde bî huzur kalan insanlar gibi cennet kadar güzel vatanımızda maalesef bir cehennem ve bir mezar hayatı yaşıyoruz*" (BOA.MF.HTF.9-82, s.4).

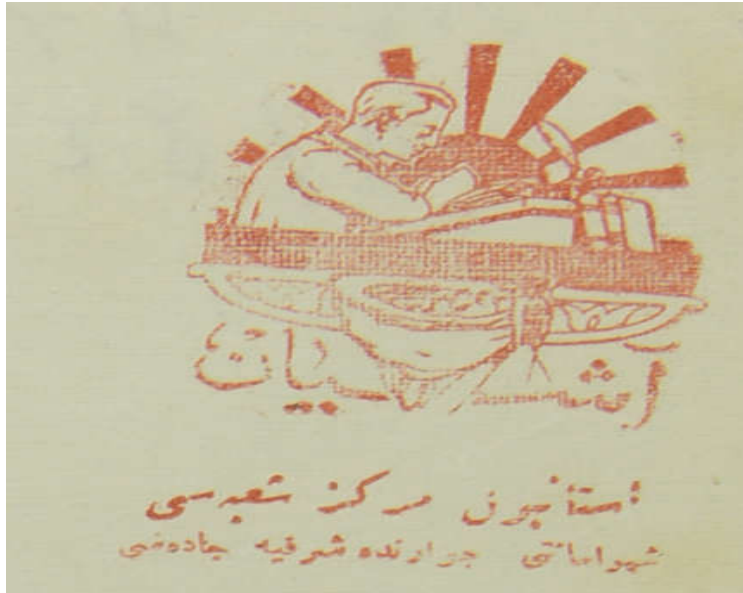
Netice olarak Ahmet Cevdet Bey, mütareke sonrası yaşananlardan derin bir üzüntü duymaktadır. Sorunların çözümü ve Türk Milletinin medeni milletler arasında hak ettiği yeri almasındaki tek yolun eğitimden geçtiğini savunmaktadır. Bunu savunurken Hz. Peygamber'in

hadislerine de atıf yapmakta ve dini bir referans kullanmaktadır. Örneğin, “*Alimin uykusu cahilin ibadetinden hayırlıdır*” ve “*İlim kadın ve erkek her Müslümana farzdır*” hadislerine özellikle yer vermektedir. (BOA.MF.HTF.9-82, s.4). Son söz olarak, “*tarih-i alem şimdiye kadar cahil bir milletin beka bulduğunu söylemiyor*” ifadesiyle genelleyici bir üslup kullanmaktadır.

Ahmet Cevdet Bey’in ifadelerinde Çanakkale Savaşı’nın haklı gururunu görmenin yanında yaşanan işgallerin getirdiği teessürü de görmek mümkündür. Zira cehalet, eğitim ve aydınlanma üçgeninde sorunları değerlendirirken verdiği Çanakkale Savaşı örneği dikkat çekicidir. Nitekim Çanakkale’de insanüstü bir gayretle kazanılan zaferin bile eğitimsiz bir toplumun medeni milletler arasında mühim bir mevki işgal etmeye yetmeyeceğini acı bir dille ifade etmektedir (BOA.MF.HTF.9-82, s.5).

Bu ifadelerden hareketle Ahmet Cevdet Bey’in ümitsiz ve karamsar bir kişilik olduğunu düşünmemek gerekir. Zira izahnâmede “*milletimiz bir kere okusun, tenevvür etsin, garbın ulum ve fûnununa vakıf olsun görülecektir ki dünyanın en şayan-ı hürmet ve muhabbet bir milleti, sulh ve salah-ı alemin en kıymetli bir unsuru Türkler olacaktır*” (BOA.MF.HTF.9-82, s.5) diyerek ümidini dile getirmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi tüm sorunların kaynağı eğitimsizlikte ve cehalette görülmektedir. Öyle ise yapılması gereken nedir sorusunun cevabı gene Aşiyân Mektepleri izahnâmesinde açıkça belirtilmiştir. Zira 1919-1920 senesi gibi buhranlı bir zamanda ciddi bir sermaye ile açılan Aşiyân Mekteplerinin temel gayesi, içinde bulunulan zorlu sürecin temel sebebi olan cehaleti ortadan kaldırmaktır. Bu ifadeler dikkate alındığında Aşiyân Mektebi kurucularının ne derece milli ve vatani hislerle dolu oldukları kanaati hasıl olmaktadır. Bu suretle konu özetlenmekte ve sonuç şu şekilde ifade edilmektedir. “*Bütün şu temhîdâtımızı hülâsa etmek icap ederse tecelli eden hakikat şudur: mamur bir vatan mı istiyorsunuz? Milleti okutunuz. Vatanperver bir millet mi istiyorsunuz? Memlekette mektep açınız. Türk için hürriyet ve istiklal mi istiyorsunuz? Türkleri okutunuz*” (BOA.MF.HTF.9-82, s.5)

Aşiyân Mektebi logosu. (BOA.MF.HTF.9-82, s.25)

Aşiyân Mekteplerinin logosu yukarıda ifade elen cehaletle mücadelenin bir yansıması gibidir. Nitekim logoda masada çalışan bir öğrenci görülmektedir. Hemen yanı başında kitaplar bulunmakta ve öğrencinin bulunduğu masanın ardından bir güneşin doğmakta olduğu görülmüyor. Öğrenci Masasının alt tarafında ise yuvasının başında nöbet tutan bir kırlangıç bulunduğu görülmektedir. Bu durumda okul “Aşiyân” isminin anlamına uygun bir şekilde

yuvaya benzetilmiştir. Yani, izahnâmede ifade edilen tüm gayeler, cehaletle mücadele, terakki ve gelişimin ancak eğitimle gerçekleşeceği vurgulanmıştır.

Aşiyan Mekteplerinin Ders Programı

Ahmet Cevdet Bey, milletlerin tekâmül etmesinin yegâne yolunun kültürünün gelişmesinden geçtiğini düşünmektedir. O'na göre bir milletin kültürü, dinî, ahlakî, hukukî ve nezih müesseseleri anlamına gelmektedir. Bu müesseselerin düzenlenmesi sayesinde fertler şuurlanacaklardır. Medeniyet ise ilim ve fen ile vücut bulmaktadır. Bu ise ancak talim ile temin edilebilir. Bu gayenin gerçekleştirilmesi için aile terbiyesinin sağlanmasının yanında fertleri ilim yoluyla medeni bir hale getirmek gerekmektedir. Acaba, devlet okulları bu gayenin gerçekleştirilmesi için yeterli midir? Ahmet Cevdet Bey, bu konuda devlet okullarını eleştirmekte ve yeterli görmemektedir. Nitekim devlet okulları yeterli olmamasının yanında bu gayenin önemini de farkında değildirler (BOA.MF.HTF.9-82, s.6). Bu noktada Aşiyan Mektepleri iki gaye üzerine eğitim faaliyetlerini yürütecektir. “*Terbiye ile milli harsımızı, talim ile medeniyeti telkine çalışmaktır*” (BOA.MF.HTF.9-82, s.7).

Ahmet Cevdet Bey'e göre terbiye öncelikle dini olmak zorundadır. Her ne kadar mevcut okullarda dini eğitim yapılmakta ise de yapılan eğitim çocukların dini hislerini geliştirmek yerine zayıflatmaktadır. Bu nedenle yeni bir anlayışla dini eğitim vermek gerekmektedir. (BOA.MF.HTF.9-82, s.7). Ayrıca terbiyeyi ahlaki bir mesele olarak değerlendirmektedir. Türk milletinin sahip olduğu ahlaki değerlerin istenilen neticeyi verebilecek seviyede olduğu ve okullara emanet edecek çocukların bu ahlaki kurallarla eğitileceği ifade edilmektedir (BOA.MF.HTF.9-82, s.8).

Ahmet Cevdet Bey'e göre, terbiyenin hukuki ve bedii yönleri de bulunmaktadır. Aşiyan Mekteplerinde verilecek bedii terbiyede Türk usulünün sanat derslerinde uygulanmasına ağırlık verileceği ifade edilmektedir. Yani, müzik, resim, heykeltıraş, edebiyat gibi derslerde Türk tarzının rehber alınacağı vurgulanmaktadır (BOA.MF.HTF.9-82, s.8). Ancak bu usulden yabancı sanat dallarına kapalı olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Bu suretle Aşiyan Mekteplerinin milli hisleri önelemekle birlikte evrensel bir eğitim tarzı tatbik etme gayreti içinde olduğu ifade edilebilir.

Söz konusu amaçların gerçekleşmesi için öncelikle yabancı eğitimin yeterince verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Aşiyan Mekteplerinde Fransızca başta olmak üzere İngilizce ve Almanca eğitim verileceği ifade edilmiştir (BOA.MF.HTF.9-82, s.8). Bu amaç doğrultusunda iptidai ve tali sınıflarda hesap, hendese, cebir gibi birçok dersin Fransızca okutulacağı belirtilmiştir (BOA.MF.HTF.9-82, s.9).

Aşiyan mekteplerinin eğitim programında yabancı dil eğitimine ne derece önem verildiği açıkça görülmektedir. Nitekim okula kayıt olan öğrenciler on sene Fransızca eğitim almakla birlikte dördüncü sınıftan itibaren İngilizce veya Almanca derslerinden birini seçmek zorundadır (BOA.MF.HTF.9-82, s.9).

Aşiyan Mekteplerinde, iptidai üç, tâli dört ve âli kısmı üç sene olmak üzere on senelik bir eğitim süresi vardır. Okul hem leyli (yatılı) hem de nehari (yatsız) olarak açılmıştır (BOA.MF.HTF.9-82, s.10).

Tablo 1: Ders Programı (BOA.MF.HTF.9-82, s.s.11-14)

İbtidâi Sınıflar Türkçe Kısmı

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Kuran-ı Kerim	1	1	1
Ulum-ı Edebiye	1	1	1
Lisan-ı Osmanî	8	7	7
Hüsn-i hat		2	2
Toplam	10	11	11

İbtidâî Sınıflar Fransızca Kısmı

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Fransızca	12	12	12
Muhataba			1
Hesap	4	4	3
Hüsn-i hat	1	1	1
Resim	1	1	1
Toplam	18	18	18

Tâli Sınıflar Türkçe Kısmı

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Dördüncü Sınıf
Kuran-ı Kerim	1	1	1	1
Ulûm-ı diniye	1	1	1	1
Lisân-ı Osmâni	8	6	6	4
Arabî		2	2	2
Farisî			2	2
Tarih-i İslam				1
Malûmat-ı medeniye				1
Hüsn-i hat	2	1		
Toplam	12	11	12	12

Tâli Sınıflar Fransızca Kısmı

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Dördüncü Sınıf
Fransızca	6	6	6	6
Muhataba	1	1		
Hesap	4	4	3	
Hendese				2
Cebir				2
Tarih	2	2	2	2
Coğrafya	2	2	2	2
Resm-i hendesi			1	1
Resm-i taklidi			1	1
Eşya	1			
Hat	1			
Resim	1	1	1	1
Mebâdi-i ulûm		2		
Ulûm-ı tabiiyye		2	3	3
Toplam	18	20	19	20

Âli Sınıflar Türkçe Kısmı

Dersler	Beşinci Sınıf	Altıncı Sınıf	Yedinci Sınıf
Ulûm-ı diniye	1		
Akaid		1	1
Edebiyat-ı Osmâni	4	3	3
Arabî	2	1	1
Farisî	1	1	1
Tarih-i Osmâni	1	1	1
Malûmat-ı Medineye	1		
Tercüme ve kitâbet-i resmiye	1	2	2
Kavânin		1	1
İktisad		1	2
Toplam	11	11	12

Âli Sınıflar Fransızca Kısmı

Dersler	Beşinci Sınıf	Altıncı Sınıf	Yedinci Sınıf
Fransızca	5	5	3
Tarih	2	2	2
Coğrafya	2	1	2
Cebir ve müselselât	2	2	2
Hendese	2	2	2

Hikmet	2	2	2
Kimya	2	2	2
Tarih-i tabii	1	1	
Usûl-i muhasebe	1	1	
Hıfzıssihha		1	1
Felsefe			2
Kozmoğrafya			1
İlmü'l-arz			1
Resm-i hattı			1
Toplam	19	19	21

Ticaret Şubesi

Dersler	Dördüncü Sene	Beşinci Sene	Altıncı Sene	Yedinci Sene
Coğrafya-i İktisâdi			1	1
Malûmat-ı Ticariye	2	1		
Emtia-i Ticariye	2	1		
Usûl-i Muhasebe		2	2	2
Daktilografi			1	1
Toplam	4	4	4	4

Fen Şubesi

Dersler	Dördüncü Sene	Beşinci Sene	Altıncı Sene	Yedinci Sene
Tabâkatü'l-arz	1			
Nebâtat	2			
Hayvanat	2			
Fizik		3	2	1
Mevâlid-i selâse tatbikatı		2		
Kimya			4	2
Kimya tatbikatı			3	2
Fizik tatbikatı			2	2
Kimya-i sînâi ve zirâi				2
Elektrik-i sînâi			5	
Toplam	5	5	16	9

Aşiyân Mekteplerinin bazı bölümlerinde, 1920-1921 eğitim öğretim yılından itibaren Galatasaray Sultanisinin müfredatı takip edilmiştir (BOA.MF.HTF.9-82, s.26). İstanbul'da, Galatasaray Sultanisinden sonra Fransızca eğitim veren ikinci okul olarak dikkat çekmektedir. Galatasaray Sultanisinin programına ek olarak zamanın şartlarına göre Ticaret Bilgisi, Emtia-i Ticariye, Usul-i Muhasebe, Daktilografi dersleri de konulmuştur (BOA.MF.HTF.9-82, s.9).

Aşiyân Mekteplerinden mezun olanlardan Avrupa'da tahsillerine devam etmek isteyenlerle ilgili özel bir birim kurulacağı belirtilmektedir. Bu birim öğrencilerin ilgi, istek ve kabiliyetlerine göre Avrupa'da hangi okulda eğitim görmeleri konusunda aileleri ile görüşerek en doğru tercihin yapılmasını sağlamayı çalışacaktır (BOA.MF.HTF.9-82, s.14). Aşiyân Mekteplerinin izahnâmesindeki bilgiler, ders programı ve mezuniyet sonrası uygulanacak program dikkate alındığında ne denli çağdaş bir eğitim anlayışının benimsendiği anlaşılmaktadır.

Aşiyân Mekteplerine Dair Diğer Konular

Okula kayıtları yapılan öğrencilerin durumları hakkında her ayın sonunda öğretmenlerin verecekleri raporlar aileleriyle paylaşılmaktadır. Öğrencilerin devam ve devamsızlıkları okul idaresinin önemle üzerinde durduğu konular arasındadır. Nitekim üç gün okula devam etmeyen öğrencilerin devamsızlıkları ailelerine tebliğ edilmekte ve on beş gün içinde cevap verilmediği takdirde öğrencinin kayıtları silinmektedir. Ailelerinin sunduğu mazeret idare tarafından ikna

edici bulunmadığı durumlarda öğrencinin kaydının silinmesi idareye bırakılmıştır (BOA.MF.HTF.9-82, s.s.15-16).

Aşiyen Mekteplerinde gündüzlü eğitim verilmekle birlikte İstanbul'un uzak semtinden gelen öğrencilerin eğitimlerine devam edebilmeleri amacıyla yatılı bölüm de mevcuttur. Yatılı bölümde her öğrenci için bir karyola, masa, dolap, sürahi ve bardak tahsis edilmiştir. Küçük çocukların aile özlemi çekmemeleri için özel ilgi gösterilmektedir. Bu çocuklardan yeme alışkanlığı olmayanlar hakkında zorlayıcı tedbirlerle beslenmelerini temin edecekleri belirtilmiştir (BOA.MF.HTF.9-82, s.16). Aileleri İstanbul'da olan öğrencilerden yatılı kalanlar için perşembe akşamları ailelerinin yanına gitmelerine müsaade edilmektedir. Sürekli olarak yatılı okulda kalanlardan 15 yaşından büyük olanlar için Cuma günü çarşı izni verilmektedir. 15 yaşından küçükler ise bir memurun nezaretinde izne çıkarılmaktadır. (BOA.MF.HTF.9-82, s.16).

Öğrencilerin kabulü için öncelikle sağlık ve aşı raporları ibraz edilmelidir. Ayrıca, nüfus tezkeresi veya pasaport talep edilmektedir. Başka okullardan naklen gelenler içinse bir belgenin verilmesi ve senelik ücretin ödenmiş olması gerekmektedir (BOA.MF.HTF.9-82, s.17).

Senelik Okul Ücretleri (BOA.MF.HTF.9-82, s.17)

Ana ve İhtiyat sınıfları	30 lira
İptidâi 1. ve 2. Sınıflar	35 lira
İptidâi 3. Sınıf	40 lira
Tâli sınıflar 1. ve 2. Sınıflar	45 lira
Tâli sınıflar 3. ve 4. Sınıflar	50 lira
Âli sınıflar 5. ve 6. Sınıflar	55 lira

Yatılı kalan öğrencilerin yemek ve giyim masrafları 200 lira olup dört taksitle ödenmesi öngörülmüştür.

Öğretim Kadrosu: (Heyet-i Talimiye) (BOA.MF.HTF.9-82)

Müdür: Ahmet Cevdet Bey

Muavin: İbrahim Hakkı Bey

Agah Bey	Darülfünun Edebiyat Şubesi
İbrahim Hakkı Bey	Kalarmon Ferran Darülfünun Riyaziyat Şubesi
Ahmet Haşim Bey	Maruf Üdebâmızdan
Aksekili Ahmet Hamdi Efendi	Darü'l-hilâfetü'l-aliyye medreseleri Felsefe Müderrisi
Pakize Hanım	Darülmuallimât mezunlarından
Hamit Nafiz bey	Cenevre Darülfünûndan mezun Darülfunun tabakâtü'l-arz muallim-i sâbıkı
Haydar Niyazi Bey	Paris Darülmuallimîn tâliye mezunlarından
Hatice Hanım	Fransızca kısmı muallimelerinden
Hayrettin Bey	Galatasaray mektebi mezunlarından ve sabık Fererler mektebi muallimlerinden
Rüşdi Bey	Kalarmon Darülfünun Kimya şubesinden mezun Darülmuallimîn-i âliye Kimya muallimi
Zehra Hanım	Türkçe kısmı muallimlerinden
Server Cemal Bey	Paris ulum-i siyasiye mektebi mezunlarından
Doktor Sait Cemal Bey	Etıbbâ-yı marûfeden
Tahir Nadi Bey	İstanbul ve Kadıköy sultanisi muallimlerinden
Ziya Bey	Nişantaşı sultanisi muallimlerinden
Aişe Sıdika Hanım	Darülmuallimât mezunlarından
Abid Bedreddin Bey	Darülmuallimîn mezunlarından
Osman Nuri Bey	Mekteb-i Bahriye-i Şahane muallimlerinden ve İngiltere Portsnot mektebinden mezun
Adile Hanım	Darülmürebbiyât mezunlarından
Kemal Bey	Cenevre Darülfünûnundan mezun
Müeyyed Hanım	Fransızca kısmı muallimlerinden
Mediha Hanım	Fransızca kısmı muallimlerinden

Mehmet Ali bey	İstanbul sultanisi Fransızca muallimlerinden
Müfit Bey	Darüşşafaka Mekteb-i Sultanisi Fransızca muallimlerinden
Makbule Hanım	Türkçe kısmı muallimlerinden
Nedime Hanım	Surlar Mektebi mezunlarından
Nihat Bey	Harbiye Mektebi tarih muallimi
Naciye Hanım	Türkçe kısmı muallimlerinden
Niyazi Tevfik Bey	Kadıköy Sultanisi müdürü
Harun Reşit Bey	Darülmualimîn-i âliye hikmet-i tabiiye muallimi

Okulda iki idareci ve otuz öğretmen görev yapmaktadır. Öğretim kadrosunun üçte biri bayanlardan oluşmaktadır. Bu durum eğitim hayatı içinde bayanların önemli bir mevkiye sahip olduğunu göstermektedir. Eğitim kadrosunda Paris ve Cenevre gibi yurtdışında eğitim almış öğretmenlerin de bulunduğu görülmektedir.

İzahnâmede öğrencilere gösterilecek özel ilgiden bahsedilmektedir. Bu ifadeler sadece sözde mi kalmıştır? Bu konuda zamanında Kadıköy’de yaşamış ve ilerleyen yaşlarında hatıralarını kitaplaştıran Adnan Giz (1914-1989) bize yardımcı olmaktadır. Nitekim “*Bir Zamanlar Kadıköy*” adlı kitabında Aşiyân Mektepleri hakkında övgü dolu ifadeler yer vermiştir. Kitabın ilk kısımlarında yer verdiği “*Kadıköy’ün Okulları*” bölümünde altı yaşındayken Aşiyân Mekteplerine kaydedildiğini belirtmekte ve okulun Kadıköy’ün en meşhur özel Türk okulu olduğunu söylemektedir. Ana Sınıf öğretmenini Fransızca bilen melek yüzlü bir hanım olarak tarif etmektedir. Ayrıca yabancı dile önem veren bir okul olarak nitelediği Aşiyân Mekteplerinde devrin şartlarına göre yenilikçi sayılacak uygulamaların varlığını da belirtmektedir. Eğitimin öğretici oyunlarla desteklenmesi, batıdan getirilmiş araç ve oyuncakların kullanılması bu uygulamaların örneklerindedir. Tüm bu yenilikçi uygulamalara rağmen okul ekonomik zorluklar ve devrin şartlarına dayanamayacak ve kapanacaktır (Giz, 1998, s.s.15-16). Okulun ne zaman kapandığına dair bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Sonuç

Devlet okullarının ihtiyaca cevap verememesi ve halkın daha kaliteli eğitim talebinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan müslim hususi mekteplerinin ilk örneği İstanbul’da açılan Darüşşafakadır. Bu okulun ardından müslüman toplum içinde birçok hususi mektep açılmıştır. Bunlardan biri de çalışmamıza konu olan Aşiyân Mektepleridir. Aşiyân Mektepleri hem müfredatı ve eğitim anlayışıyla hem de açıldığı zaman açısından önem arz eden bir okul olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1920 senesi Osmanlı Devleti ve İstanbul açısından çok kritik bir yıldır. İtilaf devletlerinin İstanbul’u işgal ettiği bir zamanda büyük bir sermaye gerektiren bir yatırım olan Aşiyân Mekteplerinin açılması ciddi bir ticari cesaretin yanında büyük bir ideale bağlılığın da göstergesidir. İzahnâmede bu ideal açık bir şekilde görülmektedir. Bu idealin en kısa ifadesi Türk Milletini medeni milletler seviyesine çıkarmak ve cehaleti yok etmektir.

İzahnâmeden anlaşıldığı kadarıyla Aşiyân Mekteplerinin kurucuları yüzyıllardan beri devam eden eğitim hayatının sorunlarını derinlemesine analiz etmişler ve gereken çözüm yollarını tek tek ifade etmişlerdir. Özellikle milli ve manevi değerleri benimsemekle birlikte evrenselliğe sırt çevirmeyen bir eğitim anlayışı benimsemişlerdir. Aşiyân Mektebi kurucularının amacı okulu taşraya da yaymaktır. Ancak gerek içinde buldukları dönem gerekse ekonomik koşullar buna imkan vermemiştir. Aşiyân Mektepleri ekonomik sıkıntılar sebebiyle eğitim hayatına devam edememiş ve kapanmıştır.

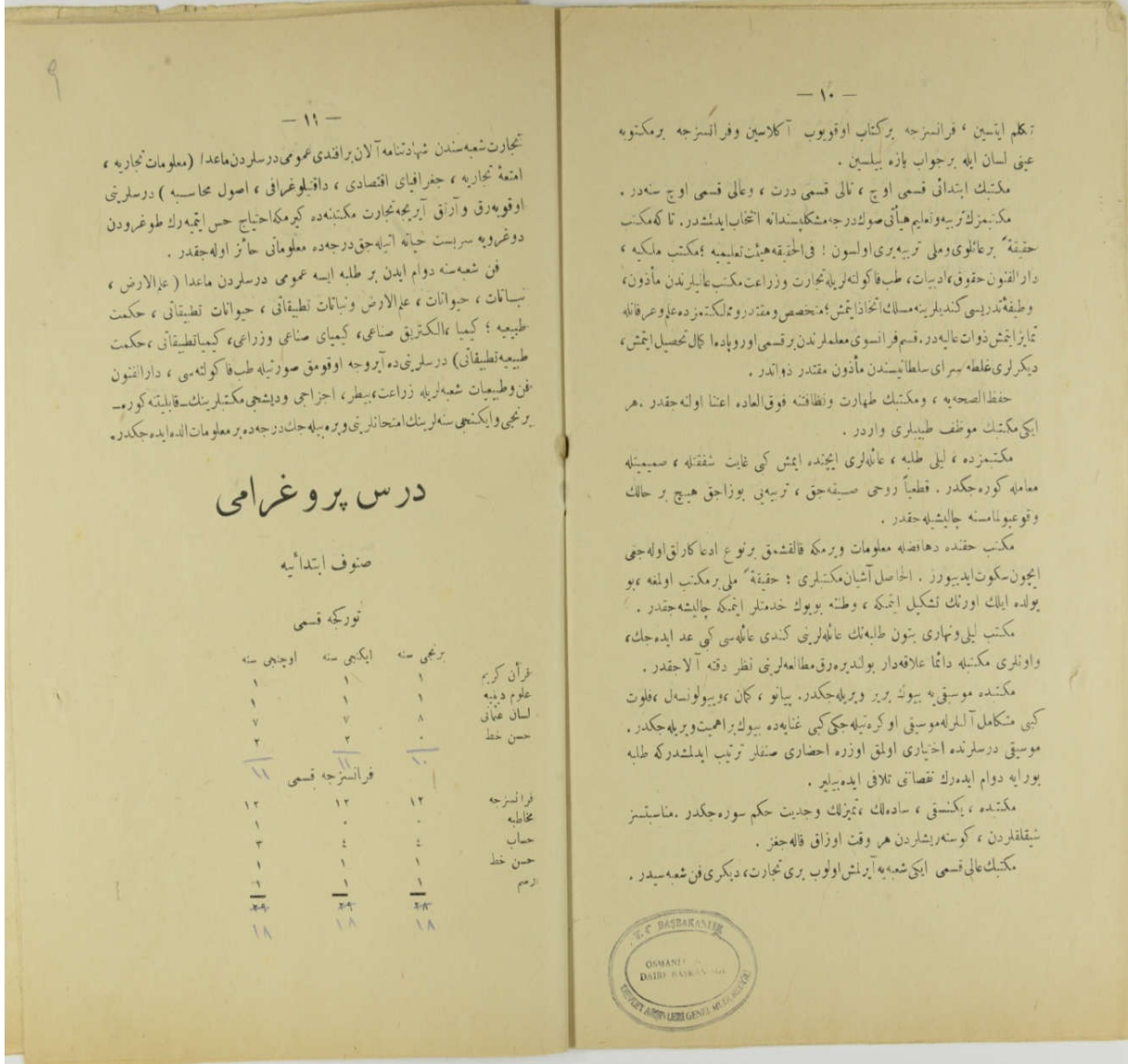
Kaynakça

- Akyüz, Y. (2007). Türk Eğitim Tarihi, *Pegem A Yay.* Ankara.
BOA. MF. HTF.9-82
Erdoğan, T. Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı-1
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5511.pdf>. 31.03.2017
Ergin, O. (1977). Türkiye Maarif Tarihi, C.3-4, Eser Matbaası, İstanbul.

- Giz, A. (1998). *Bir Zamanlar Kadıköy, İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Güçtekin, N. (2013). *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri (1873-1922)*, İstanbul Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Kurt, S. K. (2012). *Osmanlı Devleti'nde Türklerin Açtığı Özel Mektepler, Mustafa Kemal Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Dergisi*, C. 9. S.19.
- Kütükçü, T. (2014). *Kadıköy'ün Kitabı, Ötüken Yay.* İstanbul.

Ekler

Ek 1: Aşıyan Mekteplerinin Ders Programı (BOA.MF.HTF.9-82, s.11-14)

- ۱۵ -

بولدقاری مدخو جانلری تنظیم و تحصیل رسک درجه سنی قیاس ایلک ، مکتب
اجرتلری بوراجه اخذ ایلدیک بولم جندری مکتبلره کولدرک ، الحاصل تأمین
مقصد ایچون ایجاب ایلدیک و معنوی خصوصاتی ایضا ایلک اوزره کله جک سه دن
اعتباراً اداره مرکزیه برقم مخصوص و وجود کیره جلدک .

مکتبه عاید بعض معلومات

اولای اطفال ، باخجه امور و خصوصاً مکتب مدرسته خارجه ایلر . اولای اطفالک
مکتبک ندرسه اینه ، مخومولرسک احوال و حرکاته و سایر خصوصاته نایم مطالعه لری
مکتب اداره سی مؤیننه نظر اعتباره آله حتی کبی وقوع بوله جق استیضا جلدینه
دخی دحل جواب اعطا ایلر .

اداره ، هر آی نهایتده طلبه تک درجه تحصیله دار معامله ک و بر دکبری نوطلری
کرک ایلدیک و کرکسه عیبت لعلیه تک طلبه تک تزییه و تعلیم نده کی قطعاً نظیر لری اولای
اطفال ایلر . بوندن مایه نایه هر اوج ایلر . برده و طلبه تک حتی حیده . مکتب طلبه تک
مطالعاتی ده آبرجه ایلر ایلر و بوسوزله جو جک تزییه و تعلیمی ایلر محافظه حتی خصوصده
اولای اطفال ایلر مشترکاً ایجاب ایلر ندره ای ایلر .

دوام مسئله سی :

۱- آشیان ، مکتب طلبه تک دوامی مسئله سی باطرحه اهمیت عطف ایتکده در .
اوج کون کولوبده بش کون کلیم طلبه سهر که نه برشی اوکرده بیلر و نه ده
تزییه لایلیلر . بنا علیه فوق العاده معذرتلره مستند اولمادن دوام ایچین ایلدیلر
حشده متادی تمیاض بولومینی و تکرری حالده بو کی ایلدیلر ک قدر لری تزیین
ایچینی آشیان اداره سی کندیسه اک مهم وظیفه عد ایلر .

اوج کون صبره ایلر مکتبه دوام ایچین طلبه تک وایسته اداره بر ورده
کوندره و ک عدم دوامی اسبابی سوزار . بو ورده به اون بش کون طرفه حجاب
ورلمدیک قدرده او طلبه تک فیدی تزیین اولتور . فوق العاده معذرت ظهورله
مکتبندن مأذونیت طلب ایلر طلبه تک بولمده کی طلبه تک مسوع اولای ایلدیک ایچون
ولیلرسک انضاسی محتوی بر ورده کتیره سی ایجاب ایلر . مع مایه اداره هر

- ۱۴ -

تجارت شعبه سی

دردخی سه	بشهی سه	التبی سه	بدخی سه
۱	۱	۱	۱
۲	۱	۱	۲
۲	۱	۲	۲
۱	۱	۱	۱

جغرافیای اقتصادی
معلومات تجاریه
امته تجاریه
اصول حسابیه
دایلمغرافی

فن شعبه سی

دردخی سه	بشهی سه	التبی سه	بدخی سه
۱	۱	۱	۱
۲	۱	۱	۲
۲	۱	۲	۲
۱	۱	۱	۱

طبقات الارض
نباتات
حیوانات
فیزیق
موالذته طبیعیاتی
کییا
کییا طبیعیاتی
فیزیق طبیعیاتی
کییا صناعی و زراعی
آلکترون صناعی

ایشته آشیان مؤسسه علمیه سی یاریسی کولرک و اسلام دنسانک - ایشاله -
قیلنی ، اخلاقی ، فعال و کار ایشا السالترنی تشکیل ایلدیک اولان نسل آتیزی
سریع و مفید بر سوزنده بشد برک ایچون بو کونکی جائده ایجاب ایلر معلوماتی
محتوی و دماغلری تحریب ایلر زوالد و حشو یاندن عاری ، ژومسیر نظریاتدن اوزاق
جانی و عملی پروگراملر تنظیم ایشدر .

مؤسسه من مکتبلر مژدن نشئت ایلدیک ایلر ایلر ایچون اوروپا کیده جک
طلبه تک و لیلرله - بللدا کره - هانکی مکتبلره دوام ایلری کندیلرینه فایده بخش
اوله جق تعین و تدقیق ایلک ، اوروپا کیده مکتبلرله خارجه بولمده کولمده مأمور لری
و داعیه طلبه سی اعز ایلر اولاده برلشد برک ، وسائط و تدابیر مخصوصه ایلر اوروپا ده